

Pokrof

OOSTERSE CHRISTENEN, KERKEN EN CULTUREN

JAARGANG 64

NUMMER 3

JUN-JUL-AUG 2017

- 3 Interview met Koptisch bisschop Thomas** – Katja D. Buck
- 6 Twee schone dames** – Dolf Bruinsma
- 9 Heleen Murre-van den Berg over IvOC** – Leo van Leijssen

Heleen Murre-van den Berg, directeur van het Instituut voor Oosters Christendom (IvOC) te Nijmegen
[Foto: L. van Leijssen].

- 13 Een gewaagd project (Meditatie)** – Johan Meijer
- 16 Teodora Dimova: “Ik werd ’n ander mens”** – Igljka Vassileva
- 19 Missionaire aspecten Orthodoxie** – v. Theodoor van der Voort
- 22 Korte Berichten**
- 23 Byzantijnse Liturgie XVII: De Doop** – Leo van Leijssen

In dit zomernummer van Pokrof veel bijdragen rond actuele en hedendaagse thema’s van het oosters christendom, enkele met een vleug geschiedenis of kerkelijke traditie.

De Koptische bisschop Thomas plaatst het recente geweld tegen christenen in Egypte in een gelovig perspectief, en dit overeenkomstig de lange geschiedenis van martelaarschap in zijn kerk. Eind 19^e, begin 20^e eeuw hielden Russische filosofen zich intensief bezig met ‘Schone dames’ – *hoe*, dat leest u in dit nummer. Heleen Murre-van den Berg van het Instituut voor Oosters Christendom ontvouwt haar visie op de studie van oosters christendom. De meditatie handelt over een bijzondere, nieuwe icoon van Geert Hüsstege. De Bulgaarse schrijfster Teodora Dimova vertelt over haar kennismaking met het Evangelie en hoe dat haar werk ingrijpend bepaalt. Het laatste artikel gaat over het belang van missie in de Orthodoxe Kerk. We sluiten af met de rubriek ‘Byzantijnse Liturgie’, dit keer over het doopsel.

Mét dit gevarieerde aanbod zendt Pokrof u voor de komende tijd een zonnige groet.

’n Goede zomer toegewent,

Leo van Leijssen,
redactiesecretaris

De illustraties op de omslag:

Voorzijde: De hoofdkerk van het Myrozskij-klooster in Pskov (Rusland), gewijd aan de Transfiguratie (12e eeuw);

Achterzijde: Kruis in het ‘heilige meer’ bij het Sava Krepetskij-klooster bij Pskov [Foto’s: P. Baars].

Pokrof verschijnt vijfmaal per jaar en is een uitgave van de Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willibrord

Redactie: Paul Baars (hoofdredacteur a.i.), Paul Brenninkmeijer, Dolf Bruinsma, Geert van Dartel, Leo van Leijssen (redactiesecretaris), Johan Meijer, Katja Tolstaja, Huub Vogelaar.

Administratie en redactiesecretariaat:
Pokrof, Emmaplein 19^D,

5211VZ ’s-Hertogenbosch, tel: 073-7370026,
e-mail: secretariaat@oecumene.nl, website:
<http://www.oecumene.nl/Publicaties/Pokrof>

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bijdragen en geven niet de

mening van de redactie weer. De redactie is verantwoordelijk voor titels en tussenkopjes alsook voor foto’s en hun onderschriften. Voor mogelijke onjuistheden in aankondigingen van liturgievieringen en evenementen kan de redactie niet aansprakelijk worden gesteld. De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden reacties in te korten of niet te plaatsen.

Opzeggingsdienen vóór 1 december in ’s-Hertogenbosch te geschieden, anders worden men verondersteld abonnee te blijven.

De abonnementsprijs is €22,50 voor Nederland, voor het buitenland €27,50, giro IBAN: NL 61 INGB 0005679145 (BIC: INGBNL2A) t.n.v. Tijdschrift Pokrof, ’s-Hertogenbosch.

Opmaak: VANDARTEL, Oss.
Drukwerk: MaestroMail, Mierlo.

Overleven onder zware verdrukking

Hoe de Koptische Kerk in Egypte omgaat met de voortdurende dreiging

In maart 2017 nam de Duitse religiewetenschapper Katja Dorothea Buck een interview af van de Koptisch-orthodoxe bisschop Thomas, gepubliceerd onder de titel 'Het Kruis dragen zonder vrees'. Amba Thomas staat aan het hoofd van het bisdom Al-Qousia in Opper-Egypte. Hij gaat vooral in op het concept martelaarschap dat volgens hem ant-

woorden heeft voor het leven in de 21e eeuw. Zoals bekend leven Koptische christenen in Egypte onder voortdurende bedreiging.

Op Palmzondag 2017 vielen bij brutale aanvallen op twee kerken in Alexandrië en Tanta meer dan 40 dodelijke slachtoffers. In januari bedreigde Islamitische Staat de Kopten ook al, 8 mensen vonden toen de dood en bij een explosie in december 2016 in de kathedraal in Caïro stierven 30 mensen.

Hoe gaan de Kopten om met deze constante dreiging? En hoe moet je de groeiende haat tussen christenen en moslims keren? Het antwoord van de Koptische Kerk is al bijna tweeduizend jaar: martelaarschap, een vergeten idee in de meeste delen van de wereld.

Katja Buck: Het onderwerp martelaarschap kwam in februari 2015 naar boven toen 21 jonge Kopten werden gedood door de zogenaamde Islamitische Staat in Libië. Mensen over de hele wereld keken onthutst naar de beelden van een professioneel gemaakte video waarin terroristen christenen onthoofdden op de kust van de Middellandse Zee. De algemene reactie in het Westen was om niet naar de video te kijken om de waardigheid van de slachtoffers te bewaren. Christenen in Egypte deden het tegenovergestelde, ze

Amba Thomas, Koptisch-orthodox bisschop van al-Qousia in Egypte.

bekeken de video tot het einde toe. Waarom?

Bisschop Thomas: "Om het lijden te delen met degenen die onthoofd waren. En ineens zagen ze dat vlak voordat hun hoofden werden afgesneden de jonge mannen de naam van Jezus uitspraken. Enkele dagen later verklaarde de Koptische Kerk hen officieel tot martelaren van de kerk."

KB: Op de sociale media reageerden veel mensen in Egypte verheugd. Er werden iconen gemaakt van de tragedie aan de kust. Dit gedrag kunnen westerlingen nauwelijks begrijpen. Zijn de Kopten dan niet bang of kwaad? Voelen ze zich niet bedreigd?

BTh: "Denk niet dat we niet treuren! Als zoiets met onschuldige mensen gebeurt, zijn er heel veel tranen. Maar in het martelaarschap komen zowel de pijn van het kruis als de vreugde om de verlossing tezamen. Neem gewoon het voorbeeld van Maria, de Moeder van God. Ze moest haar kind afstaan, maar ze verheugde zich ook in God. Dit is wat christenen in Egypte voelen."

KB: Hatén zij dan niet degenen die de 21 hebben gedood of christenen kwaad doen?

BTh: "Als er zich een dergelijke tragedie voordoet, vertellen we mensen altijd dat ze niet bang hoeven te zijn voor de moordenaars. Ja, ze kun-

nen het lichaam nemen, maar wat kunnen ze nog meer doen? Ze kunnen de eeuwige glorie niet afnemen. Als je niet bang bent, kun je liefhebben, vergeven en kracht tonen. Vergeet niet dat het verhaal van de 21 jonge mannen in Libië begon lang voor die bewuste dag aan de kust. Ze werden ontvoerd, gemarteld en bedreigd in een poging om ze van geloof te laten veranderen. Maar wat deze mannen deden, was bidden en hun ogen almaar hoger oprichten. Als je je ogen opheft lijken de dingen op aarde kleiner.”

KB: Maar is dit geen psychologisch trucje? U belooft iemand iets dat buiten deze wereld staat, maar deze persoon wordt hier in deze wereld gedood. Het is bovendien traumatiserend voor degenen die achterblijven. Ouders verliezen hun kinderen, kinderen verliezen hun ouders en zij moeten hun leven voortzetten zonder hun geliefden.

BTh: “Ja, het is erg traumatiserend. Als je bij iemand bent die zijn of haar geliefde verliest bij een aanval, vind je geen woorden. Ik ontmoette eens een vrouw die haar zus jaren geleden vermoord zag worden. Daarom verliet ze Egypte en emigreerde naar New York. Haar man vond een baan en alles leek goed te gaan. Maar op de dag van de aanvallen op 9/11 was haar echtgenoot in het World Trade Center. Deze vrouw verloor voor de tweede keer een geliefde persoon door dezelfde haat. Tegen haar wist ik niet wat ik moest zeggen. Er zijn geen woorden in een dergelijke situatie. Het is aangrijpend.”

KB: Maar de moeder van twee van de 21 vermoorde jonge mannen zei op TV dat ze de moordenaars vergaf en ze loofde God die haar zonen de kracht had gegeven om sterk te blijven in het geloof. Ik kan nau-

welijks begrijpen hoe een moeder vergiffenis kan schenken aan degenen die haar twee kinderen vermoordden.

BTh: “Zij weet dat haar zonen verheerlijkt zijn. Natuurlijk neemt dit haar pijn niet weg. Het is een trauma ondanks alles. Daarom is er een speciaal traumagezingsprogramma nodig. Maar lijden dragen betekent niet haatdragend zijn. En het uitdrukken van pijn en lijden betekent niet dat ik bang ben. God wil niet dat we ons leven weggooien. Maar als we aan het martelaarschap worden blootgesteld, accepteren we het. Aan de andere kant is het martelaarschap altijd verbonden met onrecht. Als er martelaars zijn, betekent het dat er onrecht is. En dit roept degenen die in leven blijven op om alles te doen om gerechtigheid te doen. Wij hebben de verantwoordelijkheid om te werken voor rechtvaardigheid. Deze brutale moorden moeten gestopt worden.”

KB: Wat doet de kerk voor degenen die hun geliefden hebben verloren in de aanvallen op christenen?

BTh: “Eerst zorgen we voor de gezinnen, zowel geestelijk als financieel. Het verlies van een familielid kan een financiële ramp betekenen voor degenen die achterblijven. Als we niet reageren op deze behoeften, vermeerderen we het onrecht. Ten tweede bieden we traumagezining en pastorale zorg waar we maar kunnen om de gezinnen te laten voelen dat ze niet alleen staan in hun verdriet. Verder werkt de kerk aan mensenrechten. Dit is een noodzaak en een behoefte. En ten slotte zorgen we ervoor dat liefde onder mensen wordt gewaarborgd. Iedereen zit in de kring van liefde en vergeving, zelfs de moordenaars. Ons gevecht is een geestelijke strijd. We vechten met filosofie en principes.”

KB: Wat betekent vergeving?

BTh: “Vergeving is een handeling tussen een individu en God, niet tussen twee personen. De dader is niet betrokken bij deze eerste stap.

Vergeving betekent dat ik geen haat en angst in mijn hart toelaat. Dit is nodig voor de tweede stap: het creëren van vrede en verzoening. Wij roepen op tot gerechtigheid en we bidden voor de vervolgers dat zij tot begrip zullen komen en door de waarheid van de menselijkheid worden verlicht.”

Koptische vrouwen tijdens een eucharistie in de ochtend in een van de kerkgebouwen op het Koptisch-orthodoxe patriarchaat te Cairo (Foto: L. van Leijsen).

Koptische kloosterkerk aan de Nijl
(Foto: L. van Leijssen).

KB: De Westerse wereld ondervindt al twee jaar de opkomst van terrorisme. In Parijs, Berlijn, Nice of Londen werden onschuldige mensen zomaar gedood. Wat zou het antwoord van de kerken in het Westen kunnen zijn? Ze hebben niet het concept van martelaarschap in hun theologie.

BTh: “Het doel van het terrorisme is dat angst de Westerse samenleving binnendringt. Deze boodschap van angst moet worden gestopt. Dit kan een sterk antwoord van de kerken zijn. Als angst een samenleving bepaalt, ligt generaliseren voor de hand. Als sommige moslims christenen doden, is het gemakkelijk om te denken dat alle moslims slecht zijn. Maar dit is onrechtvaardig. Het antwoord op het martelaarschap kan niet het onrecht zijn.”

KB: De genoemde moeder en de 21 die door de zogenaamde Islamitische Staat werden vermoord, hebben geen hoger onderwijs gehad. Het waren gewone mensen, geen theologen. Hoe kunnen ze leren het filosofische concept van martelaarschap in hun leven te integreren?

BTh: “Hoewel het ongeschoolde en eenvoudige mensen waren, werden ze opgevoed in de geest

van het martelaarschap waar de verering van de heiligen een belangrijke rol speelt. Dit gaf hen een diepgaande spirituele basis. Een eenvoudig geloof heeft niet veel uitleg nodig. Op onze zondagscholen onderwijzen we geen theologie uit boeken, maar een levende theologie. Er zijn veel voorbeelden in de geschiedenis van de Koptische Kerk waar mensen de martelaarsdood ondergingen, maar wel in waardigheid stierven.

Misschien herinnerden de 21 zich Sint-Joris die zeven jaar werd gemarteld en als een held stierf. Hij werd gedood, maar behield zijn waardigheid. Of de heilige Ireneüs wiens vader Polycarpus de marteldood stierf. De zoon schreef over de dood van zijn vader dat hij waardig stierf. Ik ben er zeker van dat de 21 in gedachte hadden om waardig te sterven. Of neem het voorbeeld van de heilige Moeder Dolagie in de 3^e eeuw. Haar vier zonen waren martelaars, terwijl zij bedreigd werd om Christus af te zweren. Stel je voor, haar kinderen werden op haar schoot vermoord!

Iedereen in de Koptische Kerk kent veel voorbeelden, verhalen en uitspraken over martelaren. Het martelaarschap wordt vanaf de eerste dag in het hart van de Egyptische christenen ingeprent en we weten allemaal dat deze traditie voortleeft tot op heden.”

KB: Het concept van het martelaarschap lijkt logisch te zijn in een context van vervolging, maar wat gebeurt er als er geen vervolging meer is? Betekent dit onvermijdelijk dat de idee van het martelaarschap zijn betekenis en functie verliest?

BTh: “De kerken in het Westen hoeven niet perse vervolgd te worden om de betekenis van het martelaarschap te begrijpen, maar ze kunnen ons helpen om het kruis te dragen zoals Simon (van Cyrene, zie Mk 15: 21 e.a., red.) in de Bijbel. Hem werd niet gevraagd of hij het kruis van Jezus wilde dragen. Hij werd uit de menigte vastgegrepen en gedwongen om het kruis te dragen zonder de zegen te kennen die er in lag. Het kruis dragen kan een zegen zijn voor de Westerse kerken. Onze verantwoordelijkheid om te werken voor rechtvaardigheid reikt verder dan naties, grenzen en politieke bezittingen. De martelaren doen een schreeuw uitgaan. De vraag is: willen we dat horen of niet.”

Bovenstaand interview door Katja Buck verscheen in april 2017 in WCC News, een Engelse publicatie van de Wereldraad van Kerken in Genève, en is met toestemming overgenomen in Pokrof.

[Vertaling: Huub Vogelaar]

Twee Schone Dames

De Sofia in de literatuur

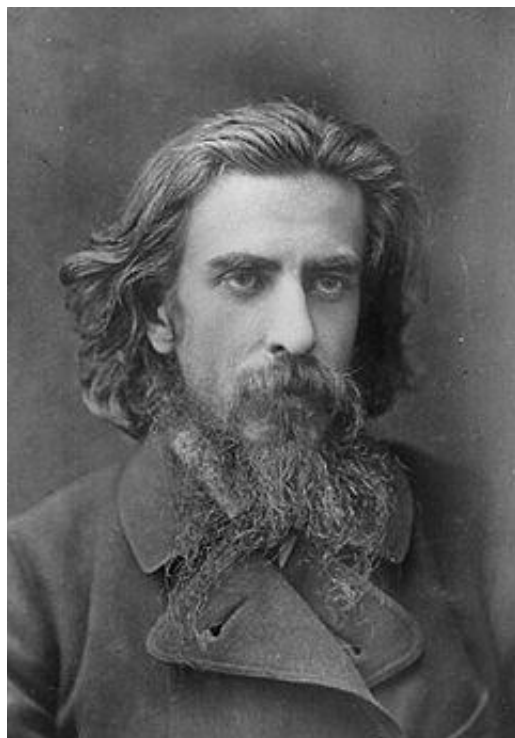
De Sofia, de Wijsheid, meestal in vrouwelijke gedaante, was belangrijk in de Russische theologie. Het was ook een geliefd thema in de Russische literatuur: bij Vladimir Solovjov (1853-1900)¹ en bij Aleksandr Blok (1880-1921).

In een ‘semi-autobiografisch verhaal’, «Aan de vooravond van een nevelige jeugd», vertelt Solovjov in de ik-vorm over een negentienjarige student, die een reis maakt in de trein – een ideale plek voor gemijmer en onverwachte ontmoetingen. Hij denkt aan Olga, zijn verloofde, die hij in Charkov wil verrassen met zijn komst, en aan een gesprek met Liza, een jaar geleden, waarin de jonge student-filosof uitweidde over zijn pessimisme; hij legde haar uit dat we van de wereld alleen voorstellingen hebben, dat we de wereld zelf niet kunnen kennen, ja, dat de wereld mogelijk niet eens bestaat. Inderdaad: Schopenhauer en Hartmann², indertijd in de mode.

De jonge vrouw

Maar dan zit daar een jonge vrouw, niet echt mooi, maar haar ogen! Andere passagiers verlaten de trein, en zij tweeën blijven over. In de nacht komt het tot wederzijdse handtastelijkheden, en in de morgen is er de gêne. De vrouw reist eerste klas verder. De ommekeer komt als de student in het vervolg van de reis bijna verongelukt tussen twee treinstellen. Hij valt flauw, en als hij bijkomt staat ZIJ over hem gebogen:

“Dat waren haar ogen, maar wat was het overige veranderd! Wat een licht straalde in haar gezicht. Wat was zij groot en majesteitelijk. Iets wonderlijks gebeurde in me. Het

Vladimir Solovjov, foto van voor 1890 (Foto: Wikimedia Commons).

was of mijn bestaan – al mijn gedachten, gevoelens en verlangens – opging in een enkel, eindeloos, zoet, helder en passieloos gevoel.”

De student voelt eindeloze liefde, en voor het eerst de volheid en de betekenis van het leven.

Ontmoetingen

‘De vierde ontmoeting’ wordt dit verhaal wel genoemd, met verwijzing naar ‘Drie ontmoetingen’, drie gedichten waarin ook de schone vrouw, de Wijsheid, aan Solovjov verschijnt: een keer in zijn jeugd: een meisje in de kerk;

¹ Zie over Solovjov ook Pokrof 2006-1, pp 13-15 en 2007-1, pp 7-9. Alle Pokrofs tussen 2002-2016 zijn tevens integraal te lezen op www.oecumene.nl

² Twee Duitse wijsgeren van de 19^e eeuw. Arthur Schopenhauer (1788-1860), de filosoof van het pessimisme, nam aan dat achter de zintuiglijke wereld de voor ons onkenbare algemene Wil werkzaam is; in die lijn filosofeerde K.R. Eduard von Hartmann (1842-1906) over het metafysische Onbewuste.

jaren later in de leeszaal van het Brits Museum; en tenslotte – “O stralend licht!” – in de Egyptische woestijn.

De Schone Vrouw. De Wijsheid. De Sofia. De Sofia was in Rusland bij een bepaald soort dichters een geliefd thema. Het is opvallend dat de Schone Dame zich bij Solovjov voordoet in een realistische setting. In de drie gedichten wordt veel beschreven: de kerk, de leeszaal, en wat er in de woestijn gebeurt. Wat heeft de Sofia dan eigenlijk te vertellen? Inhoudelijk eigenlijk weinig. Zij is meer een verschijning, een ervaring, die maakt dat de hele wereld, het hele bestaan in een nieuw licht komt te staan. En ja, het platte aardse doet er dan minder toe.

De theoloog

In Pokrof verschenen al eerder artikelen over Solovjov, dus we zijn kort over zijn leven. Hij werd geboren in 1853, zijn vader was professor, zijn grootvader priester. Hij studeerde eerst wis- en natuurkunde, daarna geschiedenis, filosofie en theologie. Hij promoveerde op eenentwintigjarige leeftijd op een filosofisch onderwerp en bracht zijn leven door met doceren, lezingen houden, discussiëren en schrijven. Hij reisde veel, verbleef meestal bij vrienden, en moest nogal eens geld lenen. In de laatste tijd van zijn leven was hij vooral bezig met de eenheid tussen de kerken. Zijn sympathie voor de katholieke kerk werd hem niet in dank afgenomen. “Ik ben katholiek en orthodox”, gaf hij bij een volkstelling te kennen. In 1900 voelde hij het einde naderen. De artsen constateerden onder meer gevolgen van ondervoeding en uitputting. Een orthodoxe priester diende hem de laatste sacramenten toe.

Behalve dat Solovjov zich uitte in gedichten, proza en zelfs toneel, schreef hij veel over filosofie en theologie. Daarin ontwikkelde hij een sofologie. Deze puntsgewijs samenvatten is eigenlijk niet mogelijk. Zijn manier van schrijven was associatief. Sinds het boek *Wijsheid in het Oude Testament* heeft de Sofia een eeuwenlange traditie, en Solovjov streefde ernaar alle elementen uit die traditie in zijn sofologie op te nemen. Bovendien verandert zijn Sofia-begrip nogal eens. Belangrijk zijn de twaalf lezingen die hij in de jaren 1878-1880 hield in Sint-Petersburg. Onder zijn gehoor was de intellectuele elite. Dostojevskij en Tolstoj waren er ook.

In hoofdzaak was hij steeds op zoek naar een derde element, dat het goddelijke en het menselijke verenigt. Hij zocht naar de eenheid van

al wat is, en hiermee de verbinding van het menselijke met het goddelijke, het Absolute. Het Absolute moet ook het relatieve bevatten, anders is het niet absoluut. Die eenheid wordt uitgedrukt in het Woord, en in de Sofia. Het Woord drukt het Absolute als zodanig uit, de Sofia geeft de inhoud. Ze zijn verschillend, maar toch één. De Logos is het actieve, handelende principe, en de Sofia komt daaruit voort. In Christus komen Logos en Sofia samen. De Sofia is geen persoon, eerder een prototype: het beeld van de Schepping dat God had en waarin de verheerlijkte schepping één wordt.

De Schone Dame van Blok

De Sofia van Solovjov: het ideale beeld van de wereld, het goddelijke evenbeeld, en in zekere zin het Eeuwig Vrouwelijke, had invloed op de Russische literatuur van die tijd.

Vooraf denken we in dit verband aan Aleksandr Blok. Hij werd in 1880 geboren in een religieus, ontwikkeld milieu. In 1901 en 1902, dus toen hij vóór in de twintig was, schreef hij een reeks gedichten die in 1904 zouden verschijnen onder de titel *Gedichten over de Schone Dame*. De bundel is eerder een fenomeen, literair-historisch interessant, dan dat we hier literair be-

1 Aleksandr Blok in 1903 (Foto: Wikimedia Commons).

K.R. Eduard von Hartmann (Foto: Wikimedia Commons).

langrijk werk hebben. De ongeveer 150 gedichten zijn fraai, van redelijke kwaliteit, maar niet bijzonder. Wel heeft de voortdurende concentratie op steeds hetzelfde iets fascinerends. Maar er wordt zelden uit gebloemleesd. Blok schreef toen nog niet het spontane, frisse, vernieuwende werk dat we nog steeds zo mooi van hem vinden.

Er is steeds sprake van Jij, de Schone, de Maagd, de Blauwe Vorstin, Dageraad, Braambos. Eénmaal noemt hij haar de Russische Venus. Ze is passieloos, zuiver, behoort tot een andere wereld. Een gestalte. Een godheid?

Waar Solovjov zijn Schone Dame op concrete plekken ontmoet: een kerk, een museum, de Egyptische woestijn, een trein, zoekt Blok haar ver van de mensen, weg van de stad, in een bos, achter de bergen, in de steppe.

Tot een echte ontmoeting komt het niet. Wat hij waarneemt: een geluid, een fluistering, heimelijke tekens, soms een gezicht, soms stemmen. Of opeens een vuurzuil. Bij voorkeur bij het vallen van de avond, of in de duisternis, tijdens slapeloze nachten. Of in nevelige ochtenden, altijd stralend. Er is vooral een langdurig wachten, en het meeste gebeurt in een droom. In een van de laatste gedichten is er

even iets tastbaars: een gouden haar op een *analoï* (= lessenaar in de kerk).

De dichter zelf is een slaaf, opgaand in de menigte, door de Schone niet opgemerkt, of dadelijk weer vergeten. Ze zal hem hoogstens oordelen. De slaaf zit tussen de mensen, zijn diepte is niksig, en haar diepte is ... diep!

Terwijl hij zijn aardse dromen heeft, is zij alleen, onzichtbaar, meestal zwijgend, gezichtloos. De geheimen die de dichter zoekt, blijven achter gesloten deuren. De dichter is een gek in een cel, of hij staart 's avonds uit het raam. Hij wil zich aan haar onderwerpen, in een gevangenis die niet benauwt.

“Ik weet: jij bent hier. Je bent nabij.
Je bent hier niet. Jij bent ginds.”

Op het eind:

“Jij Orpheus, je verloor je bruid. –
Wie fluisterde je toe: Kijk om?”

Het is of hij haar zal verliezen als de ontmoeting plaats vindt.

Liefde-huwelijk-religie-revolutie

De gedichten worden wel gezien als een echo van zijn betrekkingen met Ljuba Mendeleeva, die in die tijd moeizaam verliepen. Later trouwde hij met haar. En nam afstand van de bundel die hij gepubliceerd had. Toch zijn er aanwijzingen, in brieven en dagboeken, dat het thema hem niet losliet. Maar hij schreef meer over Rusland, zijn liefde tot Rusland. En de religie bleef hem bezighouden. Hij las de Philokalia, de kerkvaders, en andere theologische literatuur. Hij had kortstondige belangstelling voor theosofie en antroposofie, nam deel aan een discussiegroep in Sint-Petersburg, tot hij genoeg kreeg van het geblabber over God.

Het elan van de revolutie sprak hem eerst wel aan, maar over de toekomst werd hij steeds pessimistischer. Hij wilde eigenlijk wel weg, maar hij was inmiddels een gevierd dichter, en de bolsjewieken lieten hem niet gaan. Hij overleed in 1921.

Twee opmerkelijke figuren; ze werden beiden niet oud. En twee Sofia-verschijningen. Bij Solovjov zijn het ontmoetingen, in het dagelijkse leven. Bij Blok is het een vermoeden, hij moet ernaar zoeken. En het blijft vooral een droom.

Dolf Bruinsma

“IvOC brengt vragen ter sprake die leven in de samenleving”

Heleen Murre-van den Berg over de bestudering van Oosters Christendom

Het IvOC, Instituut voor Oosters Christendom, te Nijmegen heeft al weer enige tijd een nieuwe directeur: prof. dr. Heleen Murre-van den Berg. En ruim anderhalf jaar geleden kwam het instuutbestuur met een beleidsplan. 2 December jl. hield professor Murre-van den Berg als bijzonder hoogleraar Oosters Christendom haar inaugurele rede. Al bij al hoog tijd voor een interview, om de Pokrof-lezers wat bij te praten over de richting die directeur en instituut de komende tijd ingaan met de studie van het oosters christendom.

Heleen Murre-van den Berg op haar werkkamer op de 17^e verdieping van het Erasmusgebouw van de Radboud Universiteit te Nijmegen (Foto: L. van Leijssen).

Het Instituut voor Oosters Christendom huist op de 17^e verdieping van het Erasmusgebouw van de Radboud Universiteit te Nijmegen. Prof. dr. Heleen Murre-van den Berg ontvangt mij in haar werkkamer. Het is begin april en het namiddagse lentesonnetje schijnt ondanks de bewolking doordringend de ruime kamer in. De interviewer kent Heleen Murre-van den Berg al meer dan twintig jaar, toen ze beiden studeerden; dat maakt een interview ontspannen.

Achtergrond

Kun je de Pokrof-lezer iets vertellen over jouw persoonlijke achtergrond?

“Waar zal ik beginnen? Ik kom uit een redelijk strikt protestants milieu. Er was van huis uit een betrokkenheid bij religie, maar wel in een protestantse context waarbij je niet veel buiten

de eigen kring kwam. We hebben een tijd in Brabant gewoond, waar ik een beetje de katholieke wereld leerde kennen. Pas later heb ik in de studie de katholieke en ook orthodoxe wereld goed leren kennen.

Via de studie van het Hebreeuws, waarbij ik ook Aramees moest doen en later via het Syrisch (een christelijke vorm van Aramees, vL), ben ik in de wereld van het oosters christendom terechtgekomen.”

Dan zijn we bij jouw achtergrond in de wetenschap...

“Ja, begonnen met Hebreeuws, moest ik een tweede taal doen: Aramees. Ik wist niks van Aramees, de interesse ervoor is met name door de colleges van Luc Van Rompay (hoogleraar Aramees, vL) ontstaan. Toen ik moest kiezen in

welke richting ik mijn studie zou voortzetten, vond ik het Aramees en het oosters christendom uitdagender en interessanter dan Hebreeuws en jodendom. Later werd dat ook de studie van het moderne Aramees.”

Wat is modern Aramees?

“Dat zijn talen die grotendeels – maar niet uitsluitend – worden gesproken door christenen van het Midden-Oosten. Ze zijn verwant met de oudere liturgische taal, het Syrisch, maar hebben een eigen ontwikkeling doorgemaakt. In de tijd dat ik studeerde, was daar nog weinig onderzoek naar gedaan; dat was pas in de jaren '90 begonnen. Vanuit mijn belangstelling voor die moderne talen, raakte ik ook geïnteresseerd in de moderne geschiedenis van het oosters christendom.”

Kun je iets van de thema's van die moderne geschiedenis noemen?

“Mijn proefschrift ging over de ontwikkeling van taal en literatuur onder invloed van protestantse zending en katholieke missie onder de Kerk van het Oosten in Noordwest-Iran in de 19e eeuw. Vandaaruit is mijn onderzoek twee kanten opgegaan, naar vóór die tijd: de Osmaanse periode, én naar de 20e eeuw, uitlopend op de huidige situatie van de christenen.”

Welke richting ga jij uit bij je onderzoek?

“Ten eerste ben ik geïnteresseerd in de Oost/West-relatie.

Daarnaast in de rol van taal en literatuur: van-

daaruit kom ik tot de belangstelling voor de geschiedenis en cultuur van de moderne tijd, en binnen die brede geschiedenis ook altijd weer terug bij de taal en de literatuur.”

Kun je daar een voorbeeld van geven?

“Een van de belangrijkste thema's is hoe joden en christenen in de 20^e eeuw in het Midden-Oosten geprobeerd hebben deel uit te maken van de maatschappij als geheel, en hoe ze daarbij het Arabisch als taal gebruikt hebben, náást hun eigen talen zoals Aramees en Syrisch.”

Daar heb je onderzoek naar gedaan en over gepubliceerd?

“Ja, zeker. En daar blijken grote onderlinge verschillen te bestaan, tussen de gemeenschappen en binnen de gemeenschappen. Dat zegt iets over hoe ze participeren in die samenleving.”

Instituut voor Oosters Christendom

Hoe lang ben je nu directeur van het Instituut voor Oosters Christendom, en hoe kwam je hier terecht?

“Sinds 1 juni 2015 ben ik hier aangesteld, dat gaat al snel in de richting van twee jaar. Het IvOC kende ik al heel lang, via zijn tijdschrift (*Journal of Eastern Christian Studies*, vL), via allerlei activiteiten; ik werkte samen met

Herman (prof. Herman Teule, voormalig directeur van IvOC, vL). Toen ik vanuit mijn aanstelling aan de Universiteit Leiden een nieuwe uitdaging zocht, leek mij dit een mooie plek en heb ik gesolliciteerd.”

Kun je kort iets zeggen over de ontwikkeling van

'Instituut voor Oosters Christendom' en prof. dr. Heleen Murre-van den Berg

Na de Tweede Wereldoorlog richtte de rooms-katholieke congregatie van de Paters Assumptionisten in Nederland het Instituut voor Byzantijnse en Oecumenische Studies op, kortweg 'Byzantijns Instituut' genoemd. In 1991 werd als voortzetting hiervan het Instituut voor Oosters Christendom opgericht, een para-universitaire instelling die nauw verbonden is met de Radboud Universiteit in Nijmegen en haar Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen. Achtereenvolgende directeuren waren dr. Bert Groen, dr. Ed de Moor en prof. dr. Herman Teule, welke laatste in 2014

officieel afscheid nam, maar tot het aantreden van prof. dr. Heleen Murre-van den Berg de lopende zaken bleef behartigen. Heleen Murre-van den Berg was in Leiden vanaf 2008 hoogleraar Geschiedenis van het Wereldchristendom, in het bijzonder in het Midden-Oosten. Behalve als nieuwe directeur van het IvOC, werd Heleen Murre-van den Berg in Nijmegen tevens aangesteld als bijzonder hoogleraar Oosters Christendom aan de Radboud Universiteit. Per 1 januari jl. is ze ook directeur van de landelijke onderzoeksschool voor Theologie en Religiewetenschap, NOSTER.

Oosterse christenen uit Irak in Nederland: Assyrisch-apostolische dienst in Zeist, de opheffing van de gaven van Brood en Wijn door priester (l.) en diaken (Foto: L. van Leijssen).

het Instituut voor Oosters Christendom in de laatste jaren?

“Ik kwam binnen rond een tijd dat het bestuur het vertrouwen had dat er toekomst was voor het IvOC in Nijmegen – dat was gedurende een paar jaar daarvoor onzeker geweest. Het was voor het IvOC op dat moment belangrijk een nieuwe directeur aan te stellen, tijd voor nieuwe initiatieven; er kwam nieuwe support van de Faculteit voor Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen hier op de universiteit – heel prettig als je daarmee verder kunt.”

Wat kenmerkt jouw beleid voor het IvOC, wat zijn je speerpunten voor de nabije toekomst?

“Wat ik graag verder wil uitbouwen, wat interessant is voor ons instituut, is de band tussen wetenschap aan de ene kant én Kerk en maatschappij, ook de maatschappij als geheel, aan de andere kant. In een instituut als dit is er meer ruimte om daar handen en voeten aan te geven dan de gemiddelde collega aan de universiteit die heeft. Die wereld is vol en snel, daar

moet college worden gegeven en worden gepubliceerd. Er is dan vaak geen tijd om na te denken hoe je je kennis deelt met anderen dan alleen collega's en studenten, namelijk met de samenleving! Ons instituut zit niet zo in die *rat race* omdat wij andere financiering hebben.

Onze kennis verbreden is allereerst relevant voor de wetenschap zelf, om daarbinnen het belang te laten zien van het oosters christendom, van andere delen van de wereld dan het onze: het Midden-Oosten, Oost-Europa, Rusland... Het tweede is dat je breder dan de wetenschappelijke wereld laat zien dat christendom veelkleuriger en ingewikkelder is dan veel mensen denken: niet alleen westers, maar in dit geval ook oosters; dat religie een factor is om te begrijpen hoe de wereld in elkaar zit. Als je een jonzelf vreemde variant bestudeert, helpt dat altijd om meer van je eigen context te begrijpen.”

Kun je hiervan een voorbeeld geven?

“Wat het Orthodoxe christendom betreft..., in het Midden-Oosten is dat een minderheid, verdrukt door de meerderheid, en is men bewust bezig met de eigen identiteit. Daartegenover staat Rusland: daar is de Orthodoxie in de meerderheid, waardoor juist anderen worden verdrukt. Hoe is dat dan bij ons? In Nederland, of je nu wel of niet bent doordrenkt met religieuze opvattingen..., door naar die ander te kijken, word je je eigen blik ook scherper bewust. Voor het Instituut voor Oosters Christendom is belangrijk dat er aan de thema's die we onderzoeken – of het nu gaat over de 5^e eeuw of over de 15^e eeuw... – een kant zit waarmee we onze eigen cultuur in perspectief kunnen zien.

Met dit alles zijn we bij de vraag: wat is het belang van de studie van oosters christendom?

“Aan het belang van de algemene kant van onderzoek die we zojuist bespraken, zou je kunnen toevoegen: het belang van informatie over oosters christendom in heel concrete contexten, wat er nu gebeurt in Rusland, in het Midden-Oosten, in Eritrea. Mensen weten er weinig vanaf, soms zelfs Syrië-specialisten, omdat ze denken dat religie geen rol meer speelt. Als IvOC hebben we hier een taak, niet alleen richting Kerk en maatschappij, maar ook naar de overheid toe.”

Armeens-apostolische kerk in Jerevan, hoofdstad van Armenië (Foto: L. van Leijssen).

Theologie?

Zowel in de staf – de medewerkers – als in de stof – onderzoek en onderwijs – van het IvOC, overheersende filologie – taalkunde – en geschiedwetenschap. Wat is de rol van theologie?

“Dat ligt bij het bestuur: de achtereenvolgende besturen hebben ervoor gekozen in te zetten op filologische en historische benaderingen. Die keuze is zichtbaar in de huidige staf van het IvOC. Ik vind zelf theologie heel belangrijk als spiegel van wat er in een gemeenschap leeft.

Dat is iets anders dan zelf theologie bedrijven, dat is niet onze eerste taak. De Byzantijnse Instituten van de Paters Assumptionisten in zowel Nederland als Frankrijk ontwikkelden een wetenschappelijke interesse in oosters christendom en niet per se in theologie; het was al heel snel een historische interesse. De kern van onderzoek was daarbij niet alleen filologisch of taalkundig. Deze vakken waren nodig om de rijkdom van het oosters christendom op het gebied van theologie en liturgie te bestuderen. De kwestie van de theologie is ook nog een andere: theologie is vooral het gesprek binnen een geloofsgemeenschap over waar men staat, eventueel met theologen van een universiteit.

Het is niet de taak van ons instituut, dat niet aan een bepaalde geloofsgemeenschap is gebonden, om dat te doen.”

“Met anderen die aan ons instituut werkten of werken, ben ik heel sterk van de school om zo lang mogelijk neutraal te blijven. Tegelijkertijd

is er hier iets aan het veranderen, bijvoorbeeld vanwege de situatie van de christenen in het Midden-Oosten, en wordt mij wel gevraagd: ‘Wat vind jij ervan – in maatschappelijke of theologische zin?’ Soms, afhankelijk van de context, vind ik het dan verstandig en ook acceptabel om te zeggen: ‘Daar ga ik niet over.’ Maar soms is het goed om met argumenten mijn persoonlijke mening te geven en dan is het aan de ander om het daar wel of niet mee eens te zijn. Ik wil er aan vasthouden om als instituut zo lang mogelijk zo neutraal mogelijk te zijn, om zo breed mogelijk te kunnen werken en niet in het kamp van een specifieke groep, kerk of partij terecht te komen.”

Het IvOC is geen katholiek instituut?

“Niet in de strikte, technische zin. We werken samen met katholieke instituten, we krijgen geld van katholieke organisaties. De ‘Assumptie’ (congregatie van de Paters Assumptionisten, vL) en de Radboud Universiteit hebben een belangrijke say. We hebben sterke wortels in de katholieke wereld, zijn er sterk mee verbonden. Het is belangrijk daar in te staan, daar een bijdrage te leveren – dat hoort bij de opdracht. Nodig is om kennis over oosters christendom te bieden, goed onderzoek, waar ook theologen iets aan hebben.

Ik snap het belang van theologische vragen in een bepaalde context. Voor mij persoonlijk is het type vragen naar samenleven binnen een maatschappij met heel veel opvattingen en ideeën veel urgenter dan de strikt theologische vraag.

Vragen over samenleven die je in zowel kerkelijke als niet-kerkelijke kring aan de orde kunt stellen en waar heel verschillende discussies kunnen zijn. In beide groepen zijn dat vragen die daar leven.

Daar heb je thema’s die je breed kunt inzetten, waar mensen breed in geïnteresseerd zijn en die direct raken aan de kennis die wij hier in huis hebben. Hier zit natuurlijk ook een theologische vraag in; dit kun je ook theologisch vertalen, maar ik houd het liever wat breder voor een groter publiek.”

Leo van Leijssen

Een gewaagd project

Het is alweer enige tijd geleden dat ik de brochure in handen kreeg: 'Iconen van barmhartigheid'. Ik werd getroffen door de icoon op de kaft. Die ken ik, dacht ik, tenminste hij lijkt op een icoon die ik ken. Namelijk de overbekende icoon van Maria als de 'Vreugde van alle lijdenden en bedroefden'. De afgebeelde personen dragen daar allemaal een banderol of lint in de hand, waarop het onderwerp van het lijden concreet wordt beschreven.

Maar hier was het anders. De verschillende accenten van barmhartigheid waren weergegeven via symbolen: een beker voor de dorstigen, een zaag en hamer voor de werklieden, een huis met bed voor de daklozen, en zo verder.

De brochure beschrijft het project van de icoonschilder Geert Hüsstege, dat hij uitwerkte, geïnspireerd door de nadruk die paus Franciscus in zijn woord en handelen voortdurend legt op barmhartigheid. Het is eigenlijk een vervolg van een eerder project, dat hij maakte voor het 'Jaar van het Geloof', en waarin hij de 'Christus-mysterie's' centraal stelde.

Zijn grondgedachte achter deze projecten is: ook in het (katholieke) Westen zijn, onder andere door de bekende icoon van Onze Lieve Vrouw van Altijdurende bijstand maar ook door de verspreiding ervan door mensen uit Oost-Europa, de iconen geliefd geworden en hebben steeds vaker een plaats in kerken en gemeenschappen gekregen. Vandaar dat hij zijn projecten heeft vorm gegeven via iconen. Iconen in het Westen dus.

Een geslaagd project

Een van de belangrijke grondprincipen van de iconografie van de Oosterse kerken is, dat het dienst is aan de gemeenschap. De icoonschilder is niet de kunstenaar die zijn diepste en persoonlijke religieuze gevoelens in kleur vorm geeft, maar hij of zij weet zich in dienst te stellen van de kerkgemeenschap, en zijn of haar icoon wil dus niets anders zijn dan de uiting van het geloof van de Kerk. Daar heeft de Oosterse Kerk voor gestreden en dat is vastgelegd in het Oecumenisch Concilie van 787, dat een eind maakte aan een verwoede strijd van tientallen jaren. Ook al begreep men toen in het Westen de draagwijdte niet van dit Concilie, in feite was het ook daar geldend. Huidige iconenschilders als Geert Hüsstege staan in het Westen dus op goede en degelijke grond. Trouwens, als men terug gaat naar de kerkelijke kunst van de 10^e en 11^e eeuw in Florence, Ravenna en elders komt men uit bij een bijna Byzantijnse manier van afbeelden, ook volledig ten dienste van de kerkelijke gemeenschap.

Het is dus met deze gedachten voor ogen dat ik de verschillende iconen bekeek uit deze brochure. Want steeds heeft Geert Hüsstege een element van barmhartig handelen als icoon uitgewerkt. De icoon op de omslag is al een keer in Pokrof besproken (2014-4: 12-14). Daarom kies ik nu een heel boeiend en actueel onderwerp, namelijk de zorg. En Geert doet dat met het verhaal dat Maria haar nicht Elisabeth bezoekt, die in verwachting is van haar zoon Johannes. Ik kijk naar die icoon (zie ommezijde), met de onbevangenheid van het kind dat Geert graag op zijn iconen laat meekijken.

AS MEASR GONS DEHT HAR. NICHT ELISSE TH

Meditatie

Mantelzorg

Als je naar deze icoon kijkt, doet hij een beetje denken aan de icoon van de geboorte van Johannes de Doper. Maar we zijn hier nog in de tijd vóór diens geboorte.

Het is een bezoek van Maria aan Elisabeth, zeker, maar toch zou ik deze icoon niet Maria Visitatie noemen, want de zo genoemde icoon heeft zijn eigen iconografie (zie bijgaande afbeelding). Dit is echt een nieuwe icoon. Hij voegt nieuwe elementen toe aan de inhoud van het bezoek van Maria aan Elisabeth, steunend op de gegevens van het evangelie van Lucas. Als zodanig beantwoordt deze icoon dus aan de voorwaarden voor een icoon, zoals ik die boven heb aangegeven.

Vandaar dat ik de icoon de titel Mantelzorg gaf en plaats daarmee de icoon meteen in een ons bekende context.

De hulp en de zorg van Maria die hier worden afgebeeld, zijn voor ieder herkenbaar en dat doet goed. Maria komt helpen op het moment dat haar tante het nodig heeft. Heel concreet. Misschien heeft Maria net boodschappen gedaan; je kunt niet in het mandje kijken. Elisabeth is duidelijk in de laatste weken. Met Zacharias heeft ze al nagedacht over de naam van het kindje. En ze weten het al: "Johannes zal hij heten" (Lucas 1:63) en dan kan hij weer spreken: prachtig weergegeven door de engel Gabriël, de Engel van de Blijde Boodschap, die met zijn staf zijn mond aanraakt. Je verwacht dat Zacharias die naam opschrijft op het tablet vóór hem. Maar nee, hij kan alleen maar God danken:

'Benedictus, Gezegend de Heer, de God van Israël, omdat Hij omziet naar zijn volk... ' (Lucas 1:68).

Daarom staat er "benedictus..." op het schrijfplankje. Een ongewenste vrijheid? Nee, het onderstreept de geladenheid van dit grootse moment.

Mantelzorg, dat is waar het op de icoon om gaat, om zorg, om liefdevolle aandacht, zorgen en helpen waar nodig, liefdevolle aandacht voor jou. Zoals je bent. Zonder vragen, gewoon helpen. Het is de kern van barmhartigheid.

Als je zo naar de figuren kijkt op de icoon is het net alsof je ze herkent. En dat is belangrijk. We zien ook Gabriël, de engel die Maria de Blijde Boodschap bracht. Hij is ook zeker degene die dit jonge gezin bijstaat en stuurt.

Ja, zorg is barmhartigheid... En dan doet het goed zo naar deze icoon te kijken... en dan zie je die moeder, die een kindje verwacht, en die lieve nicht die haar tante komt helpen. Dat werkt aanstekelijk. Een uitnodiging tot goede zorg,

Dan zie ik dat kleine meisje. Zij kan niet alleen maar blijven kijken. Zij moet ook wat doen. Dus brengt zij Elisabeth wat te drinken.

Dat is pas aandacht. Over mantelzorg gesproken!

De Visitatie (uitsnede), links Maria, rechts Elisabeth. Russische icoon, Mstera School, ± 1850 (Foto: Temple Gallery, Londen).

“Het Johannesevangelie lezend, werd ik een ander mens”

Interview met Bulgaarse schrijfster Teodora Dimova

Teodora Dimova (1960, Sofia, Bulgarije) is een van de meest vooraanstaande moderne Bulgaarse schrijvers. Naast verhalen, essays en romans heeft zij ook toneelstukken geschreven, o.a.

Neda en de honden (1999), Stopper (2000), Zonder huid (2003). Zij heeft meerdere prestigieuze literaire prijzen gewonnen, bijvoorbeeld voor haar roman De moeders (2004). De moeders is vertaald in o.a. het Duits, Frans, Pools en Russisch. Teodora Dimova heeft ook de romans Marma, Mariam (2010) en De trein naar Emmaüs (2013) geschreven. Zij is de dochter van de bekende Bulgaarse schrijver Dimitar Dimov (1909-1966).

| Teodora Dimova (Foto: archief T. Dimova).

Eind 2016 verscheen uw meest recente boek, De eerste verjaardag, een prozaverhaal over de vlucht van Maria, Jozef en Jezus naar Egypte. Wat motiveerde u om dit boek te schrijven? Was er een concrete aanleiding?

“Opeens beseftte ik dat deze reis, die wij voornamelijk in termen van de iconografische en idyllische beelden zien – de woestijn, het ezeltje met Mariam en de pasgeboren Jezus, Jozef die vooraan loopt – een reis is die heel zwaar, uitputtend, slopend was. Je moet je voorstellen hoe moeilijk het vandaag de dag is om voor een pasgeboren kindje te zorgen. Hoe zou het tweeduizend jaar geleden geweest zijn, om met een pasgeboren baby op reis te gaan in de woestijn, zonder water, zonder genoeg voedsel, zonder enige bescherming tegen de wilde dieren, zonder enige zekerheid? Ze zijn ongeveer twee maanden onderweg geweest. Ze vertrouwden alleen maar op Gods bescherming.”

In twee van uw andere boeken, de romans Marma, Mariam (2010) en De trein naar Emmaüs (2013), staan Bijbelse thema's ook centraal. Wat is volgens u

de invloed van religie op de literatuur en in het bijzonder de rol van het orthodoxe geloof in de Bulgaarse literatuur van de afgelopen decennia?

“Toen mijn roman *Marma, Mariam* in 2010 verscheen, was ik heel bezorgd omdat er geen nestje was waar mijn roman geboren kon worden, noch een veilige plek waarin ik hem neer kon leggen. Begin 20^e eeuw (1919, red.) verscheen het boek van Nikolai Rainov (1889– 1954, red.) *Tussen de woestijn en het leven*, maar daarin wordt Jezus niet beschouwd als de zoon van God. In de Bulgaarse literatuur was op dit moment geen enkele roman gebaseerd op het Nieuwe Testament. Toch werd mijn roman bijzonder goed ontvangen, zowel door de critici als door de lezers. De christelijke thematiek is aanwezig in Bulgaarse poëzie en in korte verhalen, maar niet zozeer in romans.”

De schrijver gaat aan de slag met zijn instrument, het woord. En met symbolen. Hij of zij is een schepper van eigen werelden, personages en verhalen. Heeft de schrijver volgens u een spirituele opdracht? En in welk opzicht?

“Over het algemeen verwoordt de schrijver de intuïties, de angsten, de complexen en de verlangens van andere mensen. Hij of zij registreert ze met het speciale zintuig dat een schrijver heeft, en dan verklaart hij of zij ze luid en helder.”

De mens is een zoekend wezen met vele vragen. Kunt u zich herinneren wanneer u voor het eerst bewust met het christelijke geloof in aanraking bent gekomen?

“Op een schitterend mooie ochtend in augustus in een achtertuin in een dorpje in de bergen, tussen veel groen, bomen en bloemen nam ik het Evangelie volgens Johannes in mijn handen om dit te gaan lezen. Dat gebeurde negen jaar geleden, maar dat moment blijft kristalhelder in mijn geheugen. Ik begon te lezen met mijn eigen ogen en toen ik het uitgelezen had, was ik een andere persoon geworden, met andere ogen. Ik was veranderd, alsof ik een nieuw iemand geworden was die in elk gelezen woord geloofde. Het was een buitengewoon moment en het maakt niet uit hoe vaak ik daarover vertel, nooit kan ik alles precies vertellen, noch het moment helemaal omschrijven. Wie zorgde ervoor dat ik het Evangelie volgens Johannes in handen nam en ging lezen?”

Welke thema's en ideeën prikkelen uw interesse als mens en als auteur? Welke theologische teksten – hedendaagse of andere – zijn uw grootste inspiratiebron?

“Ik word door alles geïnspireerd. Als je vanuit een christelijke optiek naar de wereld om je heen kijkt, wordt ieder gebaar, ieder woord, iedere dag, ieder mens in de eeuwigheid geprojecteerd; ze worden immens belangrijk en betekenisvol, niet oppervlakkig noch saai. Ik vind het moeilijk om alle hedendaagse theologen te benoemen, omdat ik in iedere tekst iets nieuws ontdek, iets wat dicht bij me staat en mij inspireert. Maar ik lees met zekere regelmaat de preken van metropoliet Anthony van Sourozh en van vader Alexander Schmemmann.”

Hebben de Bulgaren een open blik ten opzichte van 'de ander', bijvoorbeeld als het gaat om mensen met een andere geloofsovertuiging? En kunnen het christendom, het heidendom en het secularisme binnen de grenzen van de moderne Bulgaarse staat goed samen bestaan?

“Ik vind het heel moeilijk om een antwoord te geven op deze vragen. Er zijn mensen in Bulgarije die absolute xenofobie vertonen: ze verjagen de vluchtelingen, ze haten mensen met een

andere geloofsovertuiging, enzovoort.

Tegelijkertijd is er een andere laag binnen de Bulgaarse maatschappij: mensen die tolerant, zorgzaam en compassievol zijn, en die de christelijke waarden oprecht omarmen. Ik denk eigenlijk dat dit overal het geval is. Over het algemeen is het vrij moeilijk om een christen te zijn en als christen te leven in deze gesecculariseerde wereld. Maar wanneer hadden de christenen het überhaupt makkelijk? Kijk eens naar de christenen in Syrië: ze worden bedreigd en weggejaagd, en toch verdedigen ze en koesteren ze hun geloof met veel passie; ze bidden en vieren hun liturgieën in hun halfvernieelde kerken.

De Bulgaarse Orthodoxe Kerk werd dit jaar voor de tweede keer genomineerd voor de Nobelprijs voor de Vrede. De nominatie is ingediend door nakomelingen van Bulgaarse Joden in Israël en is een teken van dankbaarheid van de Joodse gemeenschap voor het redden van meer dan veertigduizend Bulgaarse Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hoe ervaart u de reacties van de Bulgaarse Orthodoxe Kerk ten opzichte van een actueel humanitair probleem: de vluchtelingenstroom vanuit Syrië en de vluchtelingen die in Bulgarije terechtkomen?

“Het doet me veel pijn om te antwoorden dat de

De omslag van De eerste verjaardag (2016) met Visitation van Arcabas (Jean-Marie Prot) – een afbeelding van de ontmoeting tussen Maria en Elizabeth.

Pater Paolo Cortesi, Italiaans katholiek priester van de kloostercongregatie der passionisten, paters die met name ook in Bulgarije pastoraat uitoefenen onder de katholieken van de Latijnse ritus.

Bulgaarse Orthodoxe Kerk een ambigu standpunt heeft ingenomen ten opzichte van de vluchtelingenstroom. Zij legde de nadruk op de dreiging die in elke vluchtelingenstroom schuilt, en niet op de nodige zorgzaamheid en compassie tegenover mensen die in extreme nood verkeren. Onlangs waren we getuige van een opmerkelijk voorval in het Bulgaarse dorp Belene. Er is een grote katholieke gemeenschap in Belene, onder leiding van de katholieke pastoor, vader Paolo Cortesi. Hij had het initiatief genomen om in de kerk huisvesting te bieden aan een Syrisch gezin met twee kinderen, dat een officieel vluchtelingenstatus had gekregen. En toen was er een uitbarsting van haat. Negentien bewoners gingen de straat op om te schreeuwen en te protesteren tegen de beslissing en tegen de vluchtelingen. Ze gingen zelfs vader Cortesi met de dood bedreigen. Het Syrische gezin werd gedwongen om het dorp te verlaten en vader Paolo moest terugkeren naar Rome.¹ Er waren inderdaad veel kritische geluiden in de media, en veel Bulgaren steunden vader Paolo, maar het beschamende

feit van het weggejaagde gezin en de bedreigingen blijven. De Bulgaarse Orthodoxe Kerk reageerde niet op dit opmerkelijke voorval.”

De kerk heeft als institutie in Bulgarije een moeilijk verleden achter de rug: ze had nauwelijks eigen bestaan in de tijd van het communistische regime, en tussen 1992 en 2012 onderging ze een periode van een schisma. Ook is de kerk in Bulgarije meerdere keren om haar tekortkomingen bekritiseerd. Kunnen wij spreken van een algehele rehabilitatie van het kerkelijke instituut in Bulgarije?

“Nee, helaas niet. Vele van onze hogere geestelijken hebben gewerkt voor de communistische veiligheidsdienst in Bulgarije, en slechts één metropoliet heeft publiekelijk boete gedaan, de rest deed dat niet. Je krijgt nadrukkelijk het onaangename gevoel dat ze nog steeds nauwe banden met Rusland hebben, met de politiek van Moskou. Het feit dat de Bulgaarse Orthodoxe Kerk niet deel nam aan het Concilie van Kreta van vorig jaar en het ook nog niet heeft erkend, spreekt boekdelen.”

De lange periode van het totalitarisme heeft veel wonden geslagen in de Bulgaarse maatschappij, en de overgang naar een democratische samenleving heeft voor vele andere trauma's gezorgd – zichtbare en onzichtbare. Wat is volgens u de plek van religie en geloof in de huidige situatie?

“Weet u, ik kan me eigenlijk niet voorstellen hoe - met al deze wonden, uit het verleden en van nu - men überhaupt zonder geloof kan leven. Tegelijkertijd moet je nooit denken dat het geloof de wonden komt vervangen of een uitlaatklap is voor deze wonden. Maar het geloof geeft zin en betekenis zelfs aan deze wonden; het geloof leert ons om, zo goed als we kunnen, deze wonden te genezen, om genezers en genezenen te worden.”

*Iglika Vassileva-van der Heiden
(interview en vertaling uit het Bulgaars)*

Dr Iglika Vassileva-van der Heiden is syrologe (specialist op het gebied van Aramees-Syrisch christendom, taal en cultuur), werkt als managing redacteur voor het Marburg Journal of Religion en is redactielid van Pokrof.

¹ Pater Paolo Cortesi, een Italiaanse priester, woonde en werkte sinds 2010 in de parochie te Belene, Bulgarije. In december 2016 ontving hij een hoge onderscheiding voor zijn werk en betrokkenheid uit handen van de toenmalige Bulgaarse president. Pater Paolo kwam bijvoorbeeld met het idee voor het oprichten van een park/herdenkingsplaats ter ere van de slachtoffers van het communistische regime in Bulgarije op de plek van het voormalige werkkamp in Belene (noot van auteur).

Missionaire aspecten van de Orthodoxe Kerk

Geschiedenis en huidige tijd

| Varende kerk op de Wolga.

Aartspriester Theodoor van der Voort, rector van de orthodoxe parochie H.H. Eersttronende Apostelen Petrus en Paulus te Deventer en theoloog, hield op 30 september jl. voor de Nederlandse Zendingsraad een lezing over Orthodoxe Kerk en missie.

Pokrof vroeg hem deze lezing ter beschikking te stellen voor publicatie in ons tijdschrift. Vader Theodoor heeft de lezing bewerkt tot onderstaand artikel (hier en daar met intactlating van de oorspronkelijke setting).

Voordat ik over de missionaire aspecten van de Orthodoxe Kerk in onze contreien kan beginnen, is het noodzakelijk enkele algemene opmerkingen te maken. Allereerst dienen we ons te realiseren dat de Orthodoxe Kerk, nadat de eerste drie eeuwen met perioden van vervolgingen voorbij waren, vooral een Rijkskerk is geweest. Het Oost-Romeinse Rijk,

dat tot 1453 heeft bestaan, heeft dan ook meer dan duizend jaar een stempel op de ontwikkeling van de Orthodoxe Kerk gedrukt. In dit Rijk was er geen scheiding tussen Kerk en staat. Er was, wat men noemde, een 'symfonie' tussen beide. De keizer hield zich met de staat bezig en de patriarchen en bisschoppen met de Kerk.

Waar dat nodig was, zoals bij elkaar overlappende zaken, werkte men samen, en wanneer dat noodzakelijk was corrigeerde men elkaar. Al werkte dit systeem meestal verre van perfect – vooral de keizer bemoeide zich te vaak met kerkelijke aangelegenheden –, dit was wel de officiële situatie. De meeste inwoners van het Rijk waren christen, en kinderen werden kort na de geboorte gedoopt. Het feit dat het Rijk vanaf de 6^e eeuw steeds verder in grootte afnam, hield in dat er geen nieuwe gebieden bij het Rijk getrokken werden waarvan de bevolking nog gekerstend moest worden. De missionaire uitdaging kwam dan ook van buitenaf.

Missie in Moravië

Rond 863 zond vorst Rostislav van Moravië – het oosten van de huidige Tsjechische Repu-

bliek - een gezantschap naar Constantinopel om priesters van de Oosterse Kerk te vragen zijn volk te komen kerstenen. Hij wilde zich niet tot de christenen in het Westen wenden, omdat hij bang was dat met het westers christendom ook de Duitse invloed, met name uit steden als Regensburg en Salzburg, in zijn rijk voelbaar zou worden en diens onafhankelijkheid zou ondermijnen. De patriarch van Constantinopel droeg twee broers, Cyrillus en Methodius uit Thessalonika, op zich met deze missie bezig te houden. Zij kenden het Slavisch dialect dat door de bevolking in de omgeving van Thessalonika werd gesproken, en begonnen de Bijbel en de dienstboeken van de Orthodoxe Kerk uit het Grieks in dit Kerkslavisch te vertalen. Zij hielden hierbij de woordvolgorde van de Grieks aan, wat de vertaalsnelheid enorm verhoogde.

De vrees van vorst Rostislav bleek helaas niet ongegrond te zijn. Ondanks pauselijke steun redde de missie vanuit Constantinopel het in Moravië niet. Cyrillus overleed in 869 in Rome, waar hij paus Hadrianus II met succes om zijn steun had gevraagd.

Methodius keerde terug naar Moravië, maar daar bleek vorst Rostislav inmiddels door de Duitsers te zijn afgezet. Methodius werd een paar jaar gevangen gehouden, en na zijn dood in Velehrad in 885 kwam Moravië definitief onder invloed van de Kerk van het Westen.

Bulgarije, het Russische Rijk en daarbuiten

Toen kort daarop echter de Bulgaren, en nog iets later de delegatie van vorst Vladimir van het Kieve Rusland, zich tot Constantinopel wendden, kon men terugvallen op het werk van deze Slavenapostelen, Cyrillus en Methodius. Deze missies lukten wel, en de oosterse vorm van het christendom wortelde zich in Bulgarije en het Kieve Rusland. Ook daar werd de Orthodoxe Kerk staatskerk, en in Rusland is ze dat tot 1917 gebleven.

Bij de uitbreiding van het Russische Rijk naar het noorden en oosten kwam de Kerk mee. De H. Stefan van Perm missioneerde zo in de 14^e eeuw onder de Zurjanen in de Oeral, en ook andere volkeren die in de loop der eeuwen in het Russische Rijk werden opgenomen, namen het orthodox geloof aan.

Toen in de 18^e en 19^e eeuw de Stille Oceaan werd bereikt, volgden missies in Korea, China, Japan, Alaska en in Californië.

Tegelijkertijd was er een andere vorm van mis-

sie in Rusland zelf. Kluizenaars die zich in het woud hadden teruggetrokken, werden door vrome orthodoxen bezocht. Sommige van hen wilden bij deze kluizenaars in de buurt blijven, waardoor er kloosters ontstonden. Anderen stichtten nederzettingen niet ver daarvandaan, waardoor er dorpen of zelfs steden ontstonden. Een bekend voorbeeld van deze ontwikkeling is Sergiev Posad, dat rondom het Drie-eenheidsklooster van de H. Sergij van Radonež is ontstaan. De missie onder niet-Russen werd door de kerkleiding als een belangrijke taak beschouwd. Met name de Geestelijke Academie van Kazan kreeg vanaf 1842 de belangrijke opdracht de H. Schrift en de dienstboeken te vertalen in vele talen die in het Russische Rijk gesproken werden, en missionarissen op te leiden voor missie onder niet-christenen. Toen het Russische Rijk zich tegen het eind van de 19^e eeuw ook in Centraal-Azië uit begon te breiden, was men echter zeer terughoudend om de missie onder moslims te gaan bedrijven.

Nieuwe fase in missiewerk

Met de Russische revoluties van 1917 begon een nieuwe fase in het missiewerk van de Orthodoxe Kerk. Veel Russen, onder wie veel mensen met een goede opleiding, vluchtten naar het Westen. Berlijn, Praag, Parijs en Londen werden belangrijke centra van de Russische emigratie. In Parijs werd in de jaren '20 van de vorige eeuw het Theologisch Instituut 'St.Serge' opgericht, waar in een open dialoog met het westers christendom theologie werd en wordt beoefend en gedoceerd. Na één generatie reeds begon er onder autochtone West-Europeanen een toenemende interesse te ontstaan voor de Orthodoxe Kerk, die ertoe leidde dat een aantal van hen tot de Orthodoxe Kerk toetrad.

Afrika

Daarnaast moet op een ander verschijnsel gewezen worden. In de jaren '30 van de vorige eeuw ontstond in Kenia en Oeganda onder de bevolking een Orthodoxe Kerk. Een groep autochtonen wilde graag christen worden, maar dan wel in een kerk die niets met het westers kolonialisme te maken had gehad. Zo kwamen zij bij de Orthodoxe Kerk terecht en vroegen de Patriarch van Alexandrië of zij zich onder zijn hoede mochten stellen.

Terugkeer naar de Kerk

Na de val van het communistisch systeem in de Sovjet-Unie ontstond er in Rusland spontaan

Wandschildering uit 1848 van de heiligen Cyrillus en Methodius, door Zahari Zograf (1810-1853) in het Trojan-klooster in Bulgarije (Foto: Wikipedia).

een massale terugkeer naar de Kerk. Men wilde zich daar gewoon bij aansluiten. Vooral in Siberië was er geen houden aan. Van catechese kon weinig sprake zijn. Elke dag kwamen er honderden mensen naar de kerk die gedoopt wilden worden. Ze kregen een minimale instructie, vaak alleen hoe ze het kruisteken moesten maken, en daarna werden ze gedoopt. De rest zou later maar moeten komen. Kerken en kloosters werden heropend. Monniken en monialen, kandidaten voor het diaconaat en priesterschap meldden zich massaal aan. De Kerk werd weer hoorbaar op de radio, zichtbaar op tv en verscheen weer in het straatbeeld.

Groei in het Westen

Ook in West-Europa en Noord-Amerika is de Orthodoxe Kerk de afgelopen decennia gegroeid. Niet alleen zijn er nogal wat orthodoxe immigranten binnengekomen, maar ook geboorten en dopen – die het aantal sterfgevallen verre overstijgen – en toetredingen van West-Europeanen die de Orthodoxe Kerk ontdekt hebben, zorgen voor een stevige aanwas. Christenen in West-Europa die besluiten tot de Orthodoxe Kerk over te gaan, zijn vaak via de kerkmuziek, met name de Russisch-Orthodoxe

kerkmuziek, of de iconen op het bestaan van de Orthodoxe Kerk geattendeerd. Een kleiner percentage komt direct via de schoonheid van de orthodoxe eredienst bij de Orthodoxe Kerk terecht. De kracht van de Orthodoxe Kerk is immers dat zij zo'n rijke traditie heeft en de band met het rijke verleden van de Kerk levend weet te houden. Verder is de herkenbaarheid van de orthodoxe geestelijken een belangrijk missionair element. Hoe vaak word ik niet aangesproken in de trein, op straat of in een café door iemand die mij, als orthodox priester gekleed, ontwaart en mij iets wil vragen of zeggen? Ook in het door terroristische aanslagen gewonde Parijs heb ik vrijwel elke keer dat ik daar kom, op de meest vreemde plaatsen gesprekken, meestal met jongelui, die soms moslim blijken te zijn, maar altijd met me in gesprek willen.

Samenwerking

Tenslotte wil ik ingaan op de vraag die u (van de *Nederlandse Zendingsraad*, red.) mij gesteld heeft: hoe zouden de kerken in het Westen kunnen samenwerken met de Orthodoxe Kerk?

Mijn antwoord luidt: "Dat doet u al, en waarschijnlijk meer dan u zelf beseft." Ook hier wil ik u zeggen hoezeer wij, orthodoxen, u daarvoor dankbaar zijn! In de eerste plaats stellen de hier gevestigde kerken nog steeds regelmatig ruimten ter beschikking aan een orthodoxe gemeenschap die nog niet over een eigen kerk beschikt. Veel van de huidige orthodoxe parochies zijn met hun kerkdiensten begonnen in een kerk die hun door rooms-katholieken of protestanten ter beschikking was gesteld, en deze praktijk gaat, zoals gezegd, voort tot op de dag van vandaag. Ook zijn er in het verleden orthodoxe priesters voor hun pastorale werk lange tijd door protestantse kerken betaald. Ik noem hier de naam van wijlen aartspriester Janko Stanić, die in de jaren '70 en '80 als priester van de Servisch-Orthodoxe Kerk door de Gereformeerde Kerken in Nederland werd betaald. Zelf ben ik in zekere zin hier eveneens een voorbeeld van. De meeste jaren dat ik een betaalde functie heb uitgeoefend, werkte ik in dienst van de Europa Commissie van de Werelddiaconaten van de gezamenlijke protestantse en oudkatholieke kerken, en als projectleider bij Kerk in Nood/Oostpriesterhulp, een rooms-katholieke organisatie. In deze laatste functie heb ik mee mogen werken aan de opbouw van de Russisch-Orthodoxe Kerk in Rusland, waar we met Gods hulp indrukwekkende missionaire projecten hebben uitge-

voerd, zoals de varende kerken op de Wolga en de Don. Deze varende kerken bieden de orthodoxe bevolking van de dorpen aan de rivier, waar in de jaren '30 van de vorige eeuw systematisch alle kerken zijn opgeblazen, gelegenheid hun kinderen te laten dopen, te trouwen en de diensten bij te wonen.

Tenslotte wil ik in ons eigen land het gevangenispastoraat noemen. In de Nederlandse gevangnissen zitten nogal al wat orthodoxen uit het buitenland, die hierheen gekomen zijn om met een paar inbraken of andere zaakjes snel hun slag te slaan en daarna weer te verdwijnen.

Helaas voor hen liep het anders: ze werden

betrapt en veroordeeld, en zitten hier nu in een voor hen volstrekt vreemde omgeving hun straf uit. Het protestants en rooms-katholiek gevangenispastoraat helpt orthodoxe priesters hier om deze orthodoxe gevangenen op te zoeken en hen pastoraal bij te staan.

Dat alles overziende mogen we stellen dat de Orthodoxe Kerk tegenwoordig haar missie nog steeds vooral uitoefent door haar bestaan zelf, met name door de aantrekkingskracht die van haar diensten en spiritualiteit uitgaat.

Aartspriester Theodoor van der Voort

DE SACRAMENTEN

De inspiratie van het Oosters christendom

Bêt Drāshā-Oosters christelijk Leerhuis, herfst 2017

In dit oecumenische leerhuis van najaar 2017 worden de sacramenten behandeld, zoals men die viert in het oosters christendom. Kernwoorden hierbij zijn: Godsontmoeting – inspiratie – oecumene. We lezen samen relevante teksten uit de Bijbel, van oosterse kerkvaders zoals Cyrillus van Jeruzalem, Efreem de Syriër, Johannes Chrysostomus e.a., en uit de liturgieën van Kopten, Syriërs, Armeniërs, Grieks-orthodoxen, Ethiopiërs enz. We leggen op beknopte wijze links zowel naar de joodse wortels van de sacramenten als naar de praktijk ervan in het protestantisme en het westers katholicisme. Over dit alles spreken we samen. Als leerproces én inspiratie voor het eigen geloven.

Bêt Drāshā-Oosters christelijk Leerhuis is een samenwerking van de Katholieke Vereniging voor Oecumene en de Protestantse Gemeente 's-Hertogenbosch.

- I** Donderdagavond **28 september** 2017,
INLEIDING: Wat is (christelijke) sacramentaliteit?: de Doop (I)
- II** Donderdagavond **19 oktober**,
INWIJDING: Doop (II) en Vormsel.
- III** Donderdagavond **9 november**,
MAALTIJD DES HEREN: Eucharistie en Liefdesmaal.
- IV** Donderdagavond **30 november**,
HELING: Ziekenzalving en Biecht.
- V** Donderdagavond **14 december**,
TOEGEWIJD: Huwelijk en Priesterwijding.
- NB** Zondag **19 november**,
LEVENDE TRADITIE: Bezoek (facultatief) aan oosterse kerkdienst met ontmoeting erna.

Ethiopisch-orthodoxe huwelijksluiting in Addis Abeba (Foto: L. van Leijssen).

Locatie: Grote Kerk (Protestantse Gemeente 's-Hertogenbosch), Kerkstraat 20, 5211 KG 's-Hertogenbosch (in centrum: bereikbaar met auto, bus of vanaf NS-station te voet)

Tijd: 19.45-22.15 uur.

Kosten: €60 (incl. reader en koffie/thee).

Benodigheden: Uw eigen bijbel! Een reader ontvangt u bij de eerste bijeenkomst.

Extra bijdrage kerkbezoek (facultatief): €10.

Opgeven en info (max. 22 deelnemers): secretariaat@oecumene.nl, 073-7370026.

Bêt Drāshā: ds Paul van der Waal, Aline Verbaas en Leo van Leijssen.

Uitgebreider programma: www.oecumene.nl

Byzantijnse liturgie XVII: De Doop

In de Byzantijnse traditie wordt het Doopsel toegediend in combinatie met de Myronzalving ('Vormsel' in het Westen). De pasgedoopte ontvangt daarbij ook de Eerste H. Communie. Hier behandelen we nu de Doop sec, de Myronzalving de volgende keer.

De eigenlijke doophandeling wordt voorafgegaan door enkele andere handelingen en gebeden; deze zijn door de eeuwen heen een integraal onderdeel gaan uitmaken van het Doopsacrament. Denken we hierbij aan de drie gebeden waarbij Satan wordt afgezworen, gericht naar het Westen, het symbolische domein van Satan; dan de adhesiebetuigingen aan Christus, waarbij de dopeling is gekeerd naar het Oosten, waar Christus bij zijn Tweede Komst als de opgaande 'Zon van Gerechtigheid' zal verschijnen; ook de geloofsbelijdenis wordt gezegd door de dopeling of, bij een baby, door de doopouder. Hierna volgen de wijding van het doopwater en de aan de doop voorafgaande zalving met de zogeheten 'olie van de doopleerlingen'. Dan pas is er de centrale rite, het specifieke ritueel van het dopen zelf.

Het Doopsel wordt in principe toegediend door onderdompeling: in een doopvont (bij baby's, naakt), in een groot doopbassin in de kerk of in een rivier, dat laatste meestal bij volwassenen, gehuld in summiere lichaamsbedekking. Onderdompeling is de ideale, 'maximalistische' vorm. Dat deze altijd wordt gebezigd, is

een mythe. Van deze meest ideale vorm zijn enkele varianten afgeleid: in het doopwater zittend worden hoofd en bovenlichaam van de dopeling overgoten; overgieting van alleen diens hoofd boven de doopvont, meestal bij een volwassene; zelfs besprenkeling met doopwater van zowel een volwassen vrouw als een baby door middel van een tak gedroogde *busuioc*, basilicum, zag ik tot mijn verbazing in een gezamenlijke dooplechtigheid in een Roemeens-orthodoxe parochie in Boekarest.

(Orthodoxe bronnen lijken te suggereren dat dit geen toegestane vorm is.) Onderdompeling, overgieting of in zeldzame gevallen besprenkeling, dit alles gebeurt drie maal, corresponderend met de begeleidende woorden: 'Gedoopt wordt de dienaar/dienares N. in de Naam van de Vader +, Amen, en van de Zoon +, Amen, en van de heilige Geest +, Amen.' De bedienaar, in principe een priester, zegt niet 'Ik doop u in de Naam van... *et cetera*', zoals gebeurt in de westerse kerken en sommige oosterse kerken (Kopten).

Door de passieve vorm 'wordt gedoopt', zonder een 'ik' die

doopt, treedt de doper a.h.w. terug. Zo benadrukt de Byzantijnse traditie nog eens extra dat de doop - zoals, ten overvloede gezegd, natuurlijk ook in het Westen het geval is - niet gebeurt uit de macht van de doopbedienaar, maar door én namens Vader, Zoon en H. Geest. (De afwezigheid van de ik-vorm is standaard in de Byzantijnse sacramententoebediening, zoals - in iets andere bewoordingen - bij de priesterwijding: 'De goddelijke Genade [...] wijdt de zeer toegewijde diaken N. tot het priesterambt...')

Het bidden, pal na de Doop, van psalm 31 (32), 'Zalig wiens misstap is vergeven, wiens zonde is toegedekt...', onderstreept het zonde vergevende karakter van de Doop en vormt de overgang naar de Myronzalving.

In het kielzog van de Doop worden, daarmee nauw verbonden, nog enkele andere ritens verricht. Omdat die echter plaatsvinden na de Myronzalving, worden ze in de volgende aflevering van deze rubriek behandeld.

Leo van Leijssen

Pokrof

is een uitgave van:
katholieke vereniging voor
oecumene athanasius
en willibrord

